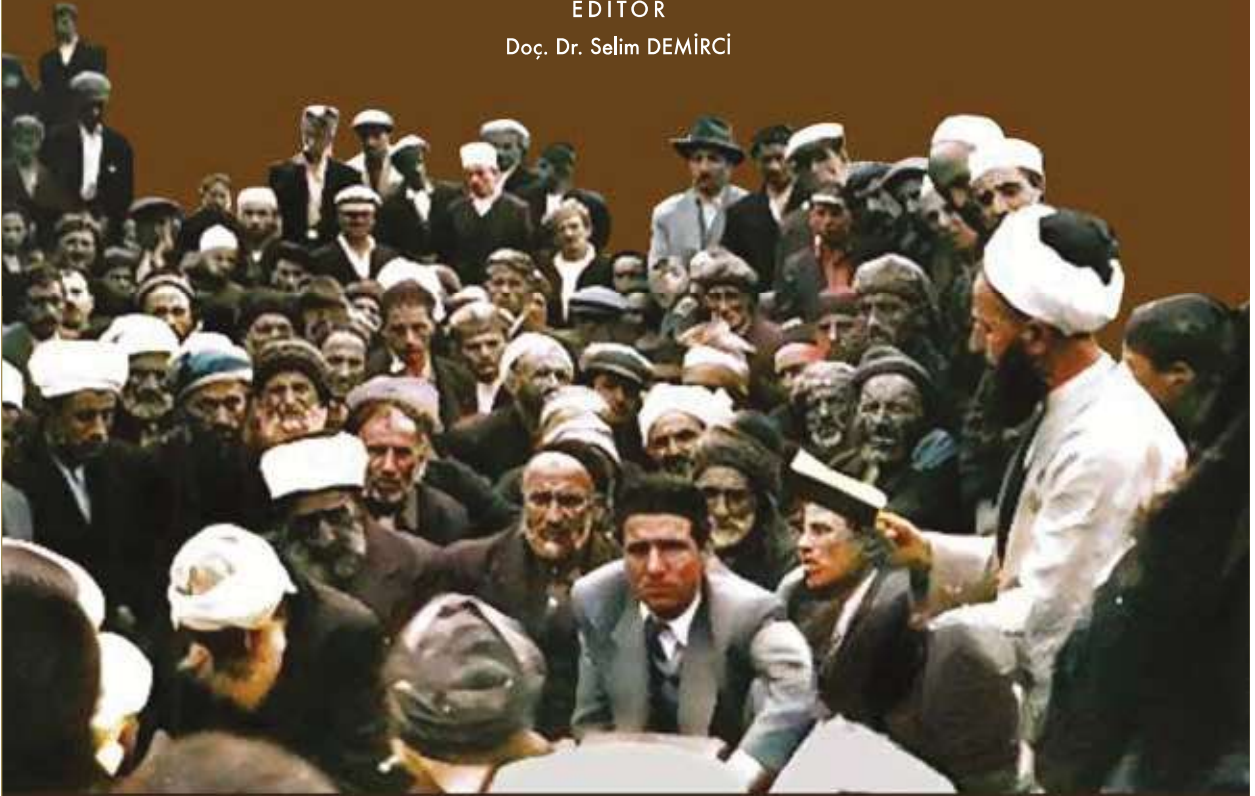

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. ŞenoI SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerək şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılamaz güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmaları az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlere başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığının göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirginleşmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişiler sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmalarını için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Mustafa İsmet Uzun

Trabzon Vakfıkebir’de doğdu (1949). Kendisi küçük yaşta ailesi İstanbul’a yerleşti. İstanbul İmam-Hatip Lisesi (1968), Pertevniyal Lisesi (1968), İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü (1974) ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden (Türkoloji) mezun oldu (1977). Bu yıllarda Halil Can, Sadettin Heper ve talebesi Nezih Uzel’den klasik ve dinî musiki dersleri aldı. İstanbul Üniversitesi’nden mezun olduğu bölümde Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş’ın danışmanlığında başladığı doktora tezini, hocasının vefatı sebebiyle İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’nde Dr. A. Necla Pekolcay’ın nezaretinde *Dede Ömer Rüşenî’nin Hayatı, Eserleri ve Miskinnâmesi* adıyla öğretim üyeliği tezi olarak tamamladı (1981). Bu enstitünün Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne dönüşmesinden sonra aynı adlı teziyle doktor unvanını aldı (1983). *Dede Ömer Rüşenî’nin Neynâmesi* başlıklı takdim teziyle doçent (1990), *Dinî Edebiyatımızın son Temsilcilerinden Mehmed Fevzi Efendi ve Dinî Mesnevîleri* başlıklı takdim çalışmasıyla profesör unvanı aldı (1996). Bir süre Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde İstanbul’da imam-hatiplik ve murakıplık görevlerinde bulunduktan sonra İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü’ne İslâmî Türk Edebiyatı asistanı olarak intisap etti (1977). 1982’de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne dönüşen bu kurumdaki öğretim üyeliği görevini emekliliğine kadar (2017) sürdürdü; pek çok öğrenci yetiştirdi ve idarî görevler üstlendi. Bu dönemde bir süre (1986-1987) Kahire’deki Ayn Şems Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde misafir öğretim üyesi olarak bulundu. Kuruluş aşamasından (1981-1982) itibaren TDV İslâm Ansiklopedisi çalışmalarına önemli katkıları oldu. Ansiklopedi İnceleme ve Redaksiyon Kurulu üyeliği yaptı (1989-1995). Bu hizmetleri sebebiyle Diyanet İşleri Başkanlığı’nın, “Yüzyılın İslâm Kültür Hizmeti Onur ve Hizmet Ödülleri” kapsamında hizmet ödülüne lâyık görüldü (2014). Rahle Yayınevi, Divan İlmî Araştırmalar Müessesesi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı ve Yayınevi, aynı vakıf bünyesinde hizmet veren Mehmed Âkif Araştırmaları Merkezi gibi pek çok kurumun kuruluşunda ve idaresinde görev aldı. İlmî ve akademik çalışmaları İslâmî Türk edebiyatı alanında yoğunlaşmıştır.

Görüşme Süleyman Gür tarafından, hocamızın İslam Araştırmaları Merkezi’ndeki odasında gerçekleştirilmiştir.

Bugün 13 Haziran 2023 Salı. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'ndeyiz. Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama Ve Araştırma Merkezi ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz'de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat* isimli projemizin bu bölümdeki konuğu Prof. Dr. Mustafa İsmet Uzun Hocamız. Hocamıza, bizleri burada ağırladığı ve bizlere zaman ayırdığı için çok teşekkür ediyor ve sözü hemen kendisine bırakmak istiyoruz.

Değerli hocam kısaca kendinizden bahsedebilir misiniz?

Efendim hoş geldiniz. Zahmetler ihtiyar ettiniz. Aslında Trabzonlu hocalar yahut Trabzonlu ilim, sanat, fikir adamları konusundaki bu çalışma senelerce önce yapılırdı oranın pek çok önemli hocalarını, önde gelen insanlarını -biz bunlara eski tabirle rical diyoruz- ricalini birebir tanıyan insanlardan istifade etmek daha kolay olurdu. Çünkü pek çoğu Hakk'a yürüdü. Ama zararın neresinden dönersek kârdır diyelim ve bu çalışmanın hayırlara vesile olmasını niyaz ederek sözlerimize başlayalım. Efendim ben 1949 yılının son aylarında Trabzon Vakfıkebir İlyaslı köyünde doğmuşum. 4-5 aylıkken ailecek İstanbul'a gelmişiz. Dolayısıyla çocukluğumdaki Trabzonlu hocalar hakkında benim bilgim çok mahdut. İstanbul'da geçirdiğimiz günlerde karşılaştığımız isimler, ailece ve babamın görüştüğü kişiler, onun arkadaşları vesilesiyle bazı malumatım var. Bir de daha sonra Trabzon'dan kimler gelmiş kimler geçmiş diye düşünürken yaptığım araştırmalarda elde ettiğim bazı isimler var. Dolayısıyla bir kısmı şifahi bir kısmı kitabî. Ama bunların her ikisi de İstanbul'daki tahsil hayatım sırasında öğrendiğim bilgilerdir, isimlerdir, kişiliklerdir. İstanbul'da önce Kâtip Çelebi İlkokulu'nda mektebe başladım, daha sonra Beyazıt Deneme İlkokulu'nda ilkokulu tamamladım. Ardından İstanbul İmam-Hatip Okulu'nda okumak nasip oldu elhamdülillah. 1968'de orayı bitirip 1969'da Yüksek İslam Enstitüsü'ne girdim.

Bizim zamanımızda imam-hatip okulu mezunu olduğumuz için bizi üniversiteye almazlardı. İmam-hatip okulunun adının imam-hatip lisesi olarak değiştirilmesi daha sonralarıdır. Biz imam-hatip okulunda okuduk. O dönemlerde bizi yönlendiren ve üzerimizde etkisi olan iki tane büyük hocaefendi oldu. Bunlardan birisi Mahir İz, diğeri de Ahmet Muhtar Büyükçınar Hoca'dır. Ahmet Muhtar Hoca'yı pek kimse tanımaz ama Mahir İz memleketimizin efkâr-ı umumiyesine mâl olmuş bir isimdir. Hoca ben meslek adamı değilim dediği hâlde pek çok hocadan iyi Arapça bilir ve meslekî bilgilere genel manada iyice sahiptir. Ahmet Muhtar Büyükçınar Hoca'yla imam-hatip okulunun 3. sınıfında karşılaştım. Ezher mezunu bir hocaydı. Bize, imam-hatipte okuduğumuz bilgilerin yeterli olmayacağını söyler, bu sebeple de kendimizi iyice yetiştirmemiz gerektiği konusunda bizleri ikaz ederdi. O sıralarda yine onun vasıtasıyla Mahir Hoca'nın derslerine devam ettik. Ben Mahir Hoca'yı yeni *İstiklal Gazetesi*'ni çıkardığı için babam vasıtasıyla orada yazdığı yazılardan ismen biliyordum. Ama vicahen yahut çok yaygın bir tabir var rûberû -yüz yüze- ilk defa hoca vasıtasıyla 1966-67 yıllarında tanıdım. Ve hocadan derse başladık. Vefatlarına kadar her iki hocamdan da olabildiğince bilgi hazinemi doldurmaya, tazelemeye devam ettim.

Mahir Hoca'dan ilk duyduğum Trabzonlu Hocaefendi, Cûdî Bey'di. Ondan daha sonra bahsederiz. İmam-hatip okulunda da okurken Bekir Topaloğlu, Hayati Ülkü, Hüseyin Küçük gibi Trabzonlu hocalarımız da vardı. Onlarla hemşeri olduğumuzdan ve hemşericilik bazı şeyleri kolaylaştırıp

mesafeyi kapattığından ve de bu hocalar babamın arkadaşı olduklarından, bana da Ali Hoca'nın oğlu gözüyle baktıklarından ben de onlara rahat rahat gidip geliyor, soruyor, öğreniyordum. Benim Trabzonlu hocalarla temasımın imam-hatip okuluna dayanan bir kısmı var. Ondan önce de ailemle teması sebebiyle de Trabzon'da Haydar Hafız diye meşhur olan Ali Haydar Özak Hocaefendi her yaz gelir, bizim evde kalırdı. Dolayısıyla Haydar Hocamızı çok yakından tanıdım ve onun nezaketine, çocuklara yakınlık göstermesine, büyüklerle büyük, küçüklerle küçük olmasına çok gıpta ederdim. Çok güzel konuşur, herkesi taltif ederdi. Hele biz o küçük yaşımızda bir elham (Fatiha sûresi) ezberlesek ve onu düzgün, mehâric-i hurûfa göre okusak Hocaefendi'den aldığımız takdir bizim diğer sûreyi de ezberlememize teşvik olurdu. Babamın Trabzon'daki hocası Arnavut Hoca'yı da o vesileyle tanıdık. O da İstanbul'da Çengelköy'de Kaymak Mustafa Paşa Camii vardır-kulenin önünde biblo gibi küçük ahşap bir cami- oranın imamıydı. Yaz gelince hazirandan eylüle kadar her hafta sonu bizim oraya gitmemizi isterdi, onu da öylece tanıdık. Mahir hoca ve Ahmet Büyükçınar hocalar bize liseyi bitirip üniversiteye girmeye telkin ettiler. İmam-hatipi bitirdiğim yıl Pertevniyal Lisesi'nde fark derslerini vererek Edebiyat Fakültesi'ne gitme hakkı elde ettim. Bir taraftan Yüksek İslam Enstitüsü'ne devam ederken bir taraftan da Edebiyat Fakültesi'ne devam ettim. Bizim devrede hemen herkes bu şekilde iki fakülteyi beraber götürürdü. Çoğu arkadaşım gibi ben de böylece oraları bitirdim. Bu arada Diyanet'te 1968 yılında imam olarak mahallemin camisinde hizmete başladım. Daha sonra İstanbul ve Beyoğlu Müftülüklerinde murakıplık yaptım. Sonrasında Yüksek İslam Enstitülerinde asistanlık imtihanı açılınca bilhassa Hayrettin Karaman Hoca'mın daveti üzerine enstitüye asistan oldum. Asistanlığı bitirdikten sonra yardımcı doçentlik, doçentlik, profesörlük derken 1985-86'dan beri yoğun olmak üzere *İslâm Ansiklopedisi* çalışmalarına ciddiyetle katılmaktayım. Burada da Türk İslâm Edebiyatı, Türk Edebiyatı, sanat tarihi gibi birtakım dallar vardı. Onların da kâh başkanlığını kâh redaktörlüğünü yaparak bugünlere geldim. 1918 yılında İslâm Enstitüsü'nden daha doğrusu yeni adıyla İstanbul Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden emekli oldum. Sonrasında da bize verdikleri imkân neticesinde buradaki çalışmalarımıza devam ediyoruz. Ansiklopedi faaliyeti bitti ama biz çalışmaya, kendi araştırmamızı bize sağladıkları imkânlarla yapmaya devam ediyoruz. Bunun için de bütün Diyanet Vakfı'na, İslam Araştırmaları Merkezi'ne müteşekkirimiz. Şu anda da işte çalışma odamızda sizinle sohbet imkânına kavuştuk.

Değerli hocam, öncelikle bizlere nasıl bir evde dünyaya geldiğinizden, annenizden babanızdan ya da diğer aile büyüklerinizden ve onların sizin yetişmenize, dinî terbiye almanıza ne gibi katkıları olduğundan bahsedebilir misiniz?

Dinî duyguları, dinî bilgileri güçlü hatta ailece güçlü olan Vakıfkebir'in İlyaslı köyündeki bir köy evinde doğdum ama tabii doğduğum evi hatırlamıyorum. Daha sonra gidiş gelişlerim sayesinde, -her yaz gider gelirdim çünkü,- oralardaki o muhiti iyice hatırlıyorum. Çünkü dedem de bir hocaefendi idi. Onun babası da bir hocaefendi idi. Onun babası da köyün tabiriyle mollaydı. Hatta köyde medresesi varmış. Orada çocuklara dinî ilimler verir ve hafızlık yaptırmış. Dedem de köyün pek çok gencine hafızlık yaptırdığı için, kız erkek, o da bir hocaefendi idi. Ben sonradan dedemin Arapça'sının da kuvvetli olduğunu anladım. Çünkü imam-hatip okulunun son sınıfındayken *Kurtubî Tefsiri*'ni Büyükçınar hocamızla okuyorduk. Dedem İstanbul'a geldiğinde onu gördü. Bundan bana da al dedi. Yani *Kurtubî Tefsiri*'ni kendi başına, Arapça bir tefsirdir, okuyacak kadar da bu işlere vukûfu olduğunu anladım. Ben önceden sadece bir köy hocası diye düşünüyordum. Bu kavramları ben önemli görüyorum. Bizim kültürümüzde bir köy hocası vardır, bir mahalle imamı vardır,

bir çarşı imamı vardır ve bir de şehirlerin, kasabaların tanınmış hocaefendileri vardır. Yani böyle grup grup onları ayırmak lazım. Ama dedem bunun üstünde bir zatmış. Çünkü vefatından sonra okuduğu kitaplara, aldığı eski yazı notlarına baktım ki büyük bir semeresi varmış. Dolayısıyla böyle bir muhitte doğdum. Amcam hafız, babam hafız, küçük amcam yarım hafız, halalarım da ağabeylerinin hafızlıklarını yaparken onları dinleye dinleye yarım olmasa bile çeyrek hafız yahut da pek çok şeyi bilen insanlardı. Bir de dedem -rahmetli- bahçede bellerken, kazarken, ayıklarken ve benzeri gibi işleri yaparken ya Yûnus'tan şiirler ya *Mârifetnâme*'den ya *Muhammediye*'den ya da *Ahmediye*'den manzûm kısımları bir nevi makâmıla -biliyorsunuz bizim orada buna kayde derler- okur ve o esnada o işi yapanların hemen hepsi de genç olduğundan bunlar akıllarında kalırdı. Daha sonra ben edebiyatçı olup da Erzurumlu Hakkı'nın *Mârifetnâme*'sini görünce dedemin okuduğu bir ilahi, halamın okuduğu beyit buradaymış dediğimi hatırlıyorum. Yahut da *Muhammediye*'yi "Aa bu *Muhammediye*'denmiş diye de hatırladığım oluyordu. Yani köy diyoruz ama kültür seviyesi bazı yönlerden edebiyat fakültesinde okunacak bilgilere mümâsildi. Mesela Fuzûlî'den de bazı beyitler bilirdi ama Yûnus'tan daha çok bilirdi ve köyün camisindeki vaazlarında-bayram namazlarını o kıldırırdı- okumuş ve köylü de ezberlemiş.

Şimdi böyle bir seviyeden İstanbul'a geldik. Babam Çarşı Cami imamıydı. Babamın muhiti vasıtasıyla da İstanbul'daki hocaefendileri tanıdım. Anneannem zaten dindar bir kadındı. Ailemizdeki herkes belli bir çizginin üzerindeki dindarlığı temsil ettiği için pek çok şeyi anneannem, annem, dayım ve amcalarımdan duyup öğrenmişimdir. Bu aile ortamına yahut mahalle ortamına "bîe" derler, bizim eski kitaplarımızdaki bir tâbirdir. Gerek köydeki dedemin, halamın, amcalarımın içinde bulunduğu ortam gerekse de İstanbul'daki oturduğumuz küçük bir İstanbul mahallesi olan o mahallenin çoğu dindardı, Şair Belig Sokak'tı ve ben bununla da sonraki hayatımla irtibat kurardım, birkaç tane büyük aile diyebileceğimiz aile vardı. Bizim evler nohut oda, bakla sofa yerlerdi fakat onların oturduğu yerler birer konak yavrusu gibiydi. O sosyal çevre de çoğunlukla dindardı. Bir de babam hoca olduğu için herkes babama hürmet ederdi. Ben de hocanın oğlu olarak ayağımı daima denk almaya çalışırdım. Diyelim ki, yaşlı bir teyze bize bakkaldan şunu al dedi, ben hemen önden koşardım. Çünkü babam derdi ki büyükler ne derse yapmak lazım, onları yaparsanız şu kadar sevap alırsınız. Başka bir arkadaş şimdi oyunumu bırakıp gidemem diyebilir ama biz oyun oynasak bile bırakır koşardık. Mahallede hafif yokuş vardı, elinde pazardan filelerle gelenlerin filesini vesaire taşırdık.

Yani böyle bir ortamda, dindar bir ortamda bir imam çocuğu olarak büyüdük. Babama çevrenin hürmet duyması da kendi yetişmişliğinden geliyordu. Babam aslında ilkokulu köyde okumuş. 5 yıllık ilkokulu 3 yılda bitirmiş. Sonra ortaokula devam etmek istemiş ama birtakım sebeplerle devam edememiş. Trabzon'a gitmiş. Haydar Hoca'dan ve Hüseyin Avni Tör olan ama bizim Arnavut Hoca dediğimiz Hocaefendi'den ve Trabzon'daki -ismini kaydetmediğim için bilemiyorum-bazı müftü efendilerden ders almış. İnsan çoğu kere yakın çevresinin farkında olamıyor. Aslında sorsam bana kim bilir hangi hocaefendilerden bahsederdi. Çünkü babam okumaya ve okutmaya çok meraklı bir adamdı. O zaman zaten usul şöyleydi: Bir hocadan bir şeyi okursun ve bir sonra gelene tekraren okutursun. Bizim talebeliğimizdeki tabirle çift dikişli olursun. Yani okuduğunu okutuyorsun ve o bilgiyi zihnine alıyorsun. İşte babam böyle birisiydi. Bir de babamın ibadete çok düşkün olduğunu köylüler söylerlerdi. Hatta şöyle derlerdi: "Ali Hafız bir aylık oyunu bir günde oynuyor, bir ayda ezberleyeceğini de bir günde ezberliyor." Derenin taşları üzerinde namaz kılmış. Namaz kılarken de yüksek sesle ezberlediği yerleri pişirmiş. Böyle bir çevreden gelince ayağınızın kayması daha az oluyor. İstanbul'da yerleştiğimiz mahallenin hemen arkasında Haydar diye bir semt var. Orada insanlar daha kabadayı daha içkiye, esrara düşkün insanlardı ama Allah

bizi onlardan korudu. Hatta bu işleri de bizim ilkokulun bahçesinde yaparlardı. Bizim ev de ilkokula beş adım mesafedeydi.

Üç kardeş de böyle bir ortamda yetiştik. Babam, İstanbul'a geldikten sonra daima hocaefendilerle görüşmeye giderdi. Ben de 4-5 yaşından sonra babamla gittiği her hocaefendiye onun çantası gibi giderdim. Dolayısıyla Mehmet Zahit Kotku'dan Ömer Nasuhi Bilmen'e kadar pek çok kişiyle bu vesileyle tanıştım, elini öptüm. Bir de meraklı olduğum için herkese bir şeyler sorardım. Bu nedir, şu nedir diye. Ve hocaefendilerin bayramlarda elini öpmeye giderdik ama onlar da bizim evlere gelirlirdi. Bizim evler bir oda bir sofa denecek kadar küçüktü ama gelirlir, orada otururlar, sohbet ederlerdi. Bizler de hizmet ederdik. O sırada da babam bana derdi ki işte sor bakalım o bana sorduğun soruyu hocaefendiye yahut derdi ki Mustafa şunu merak ediyormuş da ben cevaplayamadım, hocam siz ne dersiniz diye. Dolayısıyla böyle bir muhitte yetişince ileride okuyarak öğreneceğiniz pek çok şeyi daha çocukken taptaze hafızanıza alıyorsunuz. Bu imkân bizim hakikaten düzgün yetişmemize, yanlış yollara sapmamamıza vesile oldu. Ben hayatta sigara içmedim, hâlbuki benim bütün arkadaşlarım mektebin bahçesinde gayet rahat içerlerdi, az önce anlattığım kişiler de bana ellerindekini içmem için teklifte bulunurlardı. Allah bizi korudu. Bende keramet yoktu yani, aldığımız terbiyenin, eğitimin kerametidir. Sonra Çakmakçılar yokuşundaki Mahmut Paşa'nın içinde Çarşı Camii'ne babam imam oldu. Oranın meşrutasına taşındık ki orası buranın yarısı kadar bir yerdi. Bir odası, oda diyeceksek babamların odasıydı, bir odası da bizim yattığımız yerdi ve kenarında da mutfak vardı. Yani hepsine iki oda diyelim ki 40 metrekare bir yerdi. O yetiştiğimiz çevrede de herkes bize Ali Hoca'nın oğlu diye baktığı için Mahmut Paşa'nın yaramazlıklarından kurtulduk.

Hocam merhum babanız, Ali Haydar Özak Hocaefendi'den hafızlığını tamamlamış mıydı? Bir icâzet cemiyeti düzenlenmiş miydi? Bir bilginiz var mı?

Babam köyde hafızlığını dedemin arkadaşlarından olan bir hocaefendiden tamamlamış. Köy camisinde icâzet merasimi yapılmış. Ondandan sonra da Trabzon'a Haydar Hoca'ya talebe olmuş. Trabzon'a gittiği zaman da bizim köyün arkasındaki yahut önündeki köyde annemlerin bahçeli bir evi varmış. Kavak Meydanı'ndaki bahçede de babam, eskilerin tabiriyle meşrutada -bir odada- kalırmış. Burada Haydar Hoca'nın yakın talebesi olmuş. Ondandan meharic-i hurûf ve Kur'an ilimlerine dair bilgileri almış. Ona dair yapılan icâzet cemiyetine ait resimleri vardır. Hatta ben Kur'an kursu defterinde babamın adını da buldum - Trabzon Müftülüğü'nden istemiştin- Babam Haydar Hoca'dan çokça istifade etmiştir, bizler de Haydar Hoca'dan ve hanımı Hafız teyzeden -onun hanımı da hafızdı- çokça istifade ettik. Çünkü biz İstanbul'da kaldığımız için dedem köydeydi. Ayrıyeten annemin babası zaten 1949'da vefat etmişti. İstanbul'da dedemiz yoktu. Aklımız erip birilerine dede demek lazım geldiği zaman Haydar Hocaefendi'ye derdik. Yazları gelip bizde kaldığı vakitleri düşünürüm da o iki odada onlarla beraber yaşardık ve bizlere oturmayı, kalkmayı, yemeyi, Elhamdülillah demeyi, güzel söz söylemeyi Hocaefendi öğretmişti. Bize kendi çocuklarına nasıl davranıyorsa o şekilde davranırdı. Biz de onlara çok değer verirdik annem de babam da çok değer verirdi. İleride amcamın Hocaefendi'nin kızıyla evlenmesiyle de araya akrabalık da girmiş oldu ve böylece onun İstanbul'daki evi bizim evimiz, bizim ev de onların evi gibi oldu. Bu da bizim için ayrı bir eğitim süreciydi. Mesela Kur'ân-ı Kerim'i güzel okumayı ondan, daha doğrusu ona gıpta ederek öğrendim. Yani o kadar güzel okuyordu ki... Son zamanlarda İstanbul'da Enderun teravihi diye bir şey başladı. Hâlbuki o zamanlar Hocaefendi hatimle teravih namazını aralarda bazen ilahi de okumak suretiyle

İskender Paşa'da Mehmet Efendi hazretlerinin camiinde, onun mihrabında, arkasında başka hoca-efendiler de olmasıyla beraber kıldırırdı.

Ali Haydar Özak Hocaefendi değil mi?

Tabii tabii. Yani Ramazan'da özellikle buraya gelirdi. Hatta bu vesileyle bahsedeyim, Aslında Mustafa Sabri hocamız vardı, o da bir hafızdı ve Trabzonlu'ydu ama zannediyorum ki vaktiyle Trabzon işgali sırasında ailecek Düzce'ye göçmüşler. Mustafa Sabri Erdoğan Hoca sonrasında bizim ilâhiyatta da hoca oldu. Bir gün Hocaefendi kıldırırdı bir gün Mustafa Sabri. Ben şunu fark ettim, hocaefendi o kadar disiplinli, o kadar makâma hâkim ve o kadar teganniden uzak bir şekilde kıldırırdı ki biz çocuk olarak arkasında hatimle teravih kılmamıza rağmen rahatlıkla kılabilirdik. O zamanlar ben de birazcık makâmları (Saba, Hüseyinî, Hicaz) ayırt edebiliyorum, o yüzden bunu gayet iyi anlayabiliyordum. Mustafa Sabri -Allah rahmet eylesin- de çok daha rahat, teganni yapacağı yerde teganni yapar, bazen hızlı bazen aheste okurdu. Hatta o okurken ben şöyle hissedirdim: Sanki ayetler yeni nâzil olmuş da o da bize kâh hızlı kâh yavaş okuyarak kâh bağırarak tebliğ ediyormuş gibi okurdu. -yani lâ teşbih efendimizin tebliğine mümasil gibiydi- Bunu biraz da imam-hatip bitirip de manalara yavaş yavaş aşinalık kesp edince daha kuvvetli anlıyorsun. Dolayısıyla ben hatimle teravihten hiç bunalmam. Hafız olmadığım için imamken kıldırmadım. Kendime göre bir takım dersler de çıkardım. Mustafa Sabri Hocaefendi aslında babamın da talebesi sayılır yani onu yurt dışlarına göndermekte filan babamın himmeti var. Onun için o da beni çok severdi. Önünüzde böyle örnek alınacak insanlar olunca siz de ne yapıyorsunuz başka yere kayamıyorsunuz ve bu numune-i emsal adamların peşinden gidiyorsunuz. Tabii bu adamlar ehl-i Kur'an, ehl-i ilim ve bu tabiri sevmesem de din adamıdır. Eskiden bunlara hademe-i hayrat deniyordu. Benim daha çok hoşuma gidiyor bu tabir. Hademe-i hayrat ne demek? Hayra hizmet edenler demek. Hangi hayra? Dinin hayır diye gösterdiği şeylere. Onun için de böyle bir ortamdan, böyle bir muhitten ve bir de imam-hatipte dediğim gibi başka hocalardan istifade edince bizim yolumuz da inşallah sırat-ı müstakim o geniş caddesinin bir kenarından, bir kaldırımından sürdü gitti diyelim.

Değerli hocam Trabzon'daki dinî hayata katkısı olan sizin bizzat tanıdığınız, duyduğunuz yahut da hakkında bir şekilde bilgi sahibi olduğunuz bunun dışında başka hocaefendiler de var mı? Onların hizmetlerine dair söyleyebileceğiniz neler vardır?

Var tabii. Ben bütün ilkokul ve ortaokul hayatım boyunca yazları anneannemden Trabzon'a gidip gelirdim. Dolayısıyla o gidiş gelişlerimde duyduklarım var, aynı zamanda dedem de hoca olduğu için onun etrafından yine duyduklarım var. Mesela ben ilk Trabzon'a gidiş gelişimde Hacı Ziya Hoca'yı (Habiboğlu) tanıdım, bizim köyün daha yukarılarında tabiri caizse bir dağ köyündeydi. Onun nutkuna -eskilerin tabiri ile-yani konuşmasına, hitabet kabiliyetine dikkat ettim. Bir de İstanbul'a gelirdi zaman zaman. Bayram namazlarından önceki vaazları Mehmet Zahit Hocaefendi ona yaptırırdı. Ben artık biraz Kur'an-ı Kerim'i şöyle böyle anlamaya-bizim mahalli tabirle bulaşmaya başladığımda-başladığım zamanlardaki bir bayram vaazını hatırlıyorum. Hocaefendi kürsüye çıktı. Başka hocaefendiler kürsüye çıkarken önüne notlar alırlar ama o kürsüye öyle çıktı ve elinde hiçbir şey yoktu. Yalnız kürsüde bir mushaf vardı. Sonra konuşurken o mushafı açıp yüzünden manalar vererek o konular üzerinde derinleşerek -ki bir saat filan sürer malumunuz bayram vaazları- o kadar güzel şeyler söylerdi ki. Babamın arkadaşı olduğunu biliyorum. Vakfıkebir'e gittiğim zaman dedem

git Hocaefendi'nin elini öp derdi onu da biliyorum. Kur'an-ı Kerim'i böyle yüzünden okuyup mana verecek ve bir saat bu meydanda herkesi o bayram sabahının mahmurluğu içinde zinde tutacak olması çokça dikkatimi çekmişti. Nitekim Hocaefendi de Trabzon'un hem dinî hem de kültür hayatına çok hizmet etmiştir. Vakfikebir Çarşı Camii'nde Kur'an kursu açtı. Sonra Trabzon'a göçtü ve orada da açtı. Dünyayı dolaştı ve nereye giderse gitsin tam manasıyla hademe-i hayrattandı. Bugüne bakarsak o dönem için şurası şurası eksik diyebilirsiniz ama kendi devirlerinde bu insanlar taşta yumruk vuruyorlardı. Haydar Hafız Hocamız taşta yumruk vuruyor ve o devirde dünya kadar hafız yetiştiriyor. *خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ* hadis-i şerifini düşünürsek bunların yaptığı iş çok mühim iş.

Onun haricinde Arnavut Hoca'nın -Trabzon'daki babamın hocasının- Trabzon'daki hizmetlerini bilemiyorum. Ama babam ondan okumuş. Sonra bizim oradaki ev istimlak edilip de babamlar köye göçünce ben doğduktan sonra babam Hocaefendi'sine mektup yazıyor. Eskiden, şimdi bizim mesaj filan dediğimiz hikâyeler yok. Herkes mektup yazardı. Arnavut Hoca dedemin -ben onlara İstanbul'daki dedelerim diyorum -Ba'de's- selam oğlum hafız diye yazdığını hatırlıyorum. Dedem de öyle yazardı. Arnavut Hoca'ya benim doğumumu haber vermiş. Babam ne isim koyalım diye babasına sormuş. Babası (Osman dedeme) da: "Ben karışmam senin uşağın, sen ismini koy." demiş. O da hocasına yazmış. Hocam Allah bize bir erkek evlat verdi, ismini ne koyalım. Arnavut Hoca da "Oğlum Efendimizin isimlerinden birini koy." demiş. Dolayısıyla Mustafa oradan geliyor. "Bir de İstanbul'da ulemadan ve mutasavvıf İsmet Efendi diye bir zat var, o zatında teberrüken de ismini koy." demiş. İsmet de oradan gelir. O zatın da Çarşamba'da hâlâ dergâhı vesairesi vardır. Ben askere gidene kadar onun farkında değildim çünkü nüfus kâğıdım Fener'den verilmiş, orada da Mustafa Uzun yazıyordu, senelerce kendimi Mustafa Uzun diye bildim.

Bir de Cansız Hoca diye birisi vardı, onun hakkında da bazı şeyleri duyardım. Mustafa Efendi adıyla galiba ama Cansız Hoca deniliyor. Biraz rahat ve serbest bir hocaymış. Babamın ondan bir şey okuyup okumadığını bilmiyorum. Bir de babam vesilesiyle bildiğim annemlerin köyü olan Düzlük köyünde Oflu Hafız vardı. Mutasavvıf, heybetli, sakallı birisiydi. Benim gözümdeki ilk şeyh efendi imajlarından birisidir. O zat da benim "Nedir bu tasavvuf" diye erken yaşlarda merakıma mucip olmasına vesile olmuştur. O da o civarda çok tanınan bir isimdi. Mesela Mevlid Kandili eğer yayla zamanına rastlamışsa kandilde yaylaya Samsun'dan Artvin'e kadar bir sürü insan gelirdi. Rakamını tam hatırlayamıyorum ama o kadar insan gelir, yer içer, oradaki evlere dağıtılır, bir kısmı dergâhta yatar. Onlarla Hocaefendi meşgul olurdu. Daha sonra onun yerine oğlu Muhammed Hafız geçti. Ben bir taraftan ilim, Kur'an yolunda birtakım örneklerle karşılaşarak onları kendime örnek almışken, bir taraftan da tasavvufta Trabzon'daki Oflu Hafız'ı örnek alıyordum. Bir de Haçkalı Baba'yı çok anlatırlardı. Onu daha çok anneannem anlatırdı. Kerametlerinden vesaire bahsederdi. İstanbul'da gelince ilkokula başlamadan Mehmet Zahit Hocaefendi'yi tanıdım. Hatta babamla onun camisine girdik. Ben orada hasırlar üzerinde uyur kalırmışım. Hocaefendi de beni evine gönderirmiş. -ki camilerde o zaman örtü yok, hasır var yatınca da bütün vücudunda hasırların izi çıkıyor- Dolayısıyla bunlar benim "Tasavvuf nedir, ne değildir?" suallerini erkenden sormama neden oldu. Bir de sonrasında Mahir Hoca'nın *Tasavvuf* kitabını yayına hazırlayıp bastırduğumuz için -o kitabı da 5-10 kere okumuşumdur hem müsveddelerini daktilo ederken hem de matbaa tashihleri için- merak ediyorsun acaba bu nedir diye. Allah da senin karşına o soruları cevaplayacak insanlar çıkarıyor. Mehmet Zahit Hocaefendi'yle ilgili özellikle biz çocuklara nasıl davrandığına dair hatıralarımın bir kısmını yazdım, bir sempozyumda yazdım, Trabzon'daki hayatı bilmiyorum ama Trabzon'dan İstanbul'a intikal ettikten sonraki birtakım isimlerden haberdarım. Hüseyin Küçük Hocaefendi Akçaabat'tan mıdır neredendir tam bilemiyorum. Babamın arkadaşıydı. Devrinde çok

güzel Kur'an-ı Kerim okurdu. Benim onu en son bildiğim zaman Süleymaniye Camii'nde Kur'an-ı Kerim okurdu. O yıllarda ki Karaca Radyo'da klasik şarkılar okumaya başlamış, imam-hatip birinci sınıftayım. Hocaefendi geldi bir gün olmaz dedi. O kadar kızmış ki -Karadenizli ya bir de- olmaz dedi. O mübarek ağızdan o şarkılar çıkar mı! Yazı yazmış yeni sayısında *Sırat-ı Müstakim*'in. Bu Hocaefendi babamın arkadaşıydı. İmam-hatip okulunun 1. sınıfındayken sene sonunda sözlü imtihana girdiğimde besmele çektim. Bu Hocaefendi bana "Sen Ali Hoca'nın oğlu musun" dedi. Ben de evet dedim. "Git, baban sana doğru besmele çekmeyi öğretsin." dedi. Diğer derslerim çok iyi yani arkadaşlarıma göre 8-10 aldığım dersler var. Ama ben orada pat diye bir besmelede kaldım. Tabii yazın iflahım kesildi, babam kendi okuttu, müezzin vardı, ona da okutturdu filan. Eylülde gittim. Mümeyyiz var o zaman imtihanında. En az 2 yahut 3 kişi oluyorlar. Oku bakalım, çek besmele dediler. Çektim besmeleyi. Tamam hadi git selam söyle babana dedi. Ne tecvid sordu ne de ezberlediğimiz onca yer vardı, onlardan sordu. Bu Ali Hoca'nın oğlu, tamam gitsin dedi. Yanındaki hoca Hüseyin Karagözoğlu muydu, başka biri miydi tam hatırlamıyorum. Yani bir besmele çektim kaldım, bir besmele çektim ikmalde geçtim. Yani sert bir adamdı. Ezher'de okumuş sonra hastalanmış, bitirmeden mi gelmiş bilemiyorum. Çok güzel okuyor, kim bu Hüseyin Küçük Hocaefendi bilmiyoruz. Yani mutlaka Trabzon'da birilerinden okumuş kabiliyeti de var gelmiş.

Biz Trabzon'un böyle isimlerinin farkında değiliz. Eğer Mahir Hoca olmasaydı ben Cûdî Efendi'den haberdar olmayacaktım, Trabzon Müftüsü Cûdî Efendi, hatıralarında uzun uzun anlatır. Bir gün Kadir Mısıroğlu'nun yanındayım, *Sarıklı Mücahitler*'i yazıyor, 1970'li yıllar zannediyorum, dedi ki: "Cûdî Efendi'nin bir şiiri var onu bulamadım. Hocaefendide vardır, ondan iste." Hocaefendiye gittim. Mahir Hoca'ya dedim ki: "Hocam, Kadir ağabey sizden şunu istiyor." "Nereden biliyormuş onu?" dedi. Şimdi Kadir abi, Trabzon Lisesi'nden mezun bir adam. Hukuk Fakültesi'ni İstanbul'da okumuş ama Cûdî Bey'in Trabzon'da Rusların işgali sırasında yapılan mezalimler hakkında yazdığı şiiri biliyor. Ben bugün edebiyatçılara Cûdî Bey diye soruyorum kimsenin haberi yok. Cûdî Bey'in şiirinin şu nakaratı hatırımda: "Ya seyyide'l-vera, kum! Kad kameti'l-Kiyame", bu Arapça nakarat kısmı. Ey kâinatın efendisi, kıyamet geldi ümmetinin hâline bak. Çok eskiden, altmış sene önce ezberlediğim için şimdi devamını hatırlayamıyorum, hoca bunu el yazısıyla yazdı. Kadir ağabeye götürdüm. O kitapta var. Geçen deprem dolayısıyla bir şey yazdım. Bu şiir hatırıma geldi. Sordum talebelerime, doktoralarını yapanlara, hocalara kimsenin haberi yok. Trabzonluların haberi var mı? O da yok. Mahir Hoca derdi ki "Ankara sultanisine Trabzon muhaceretinden hoca olarak geldiği zaman yatılı olduğundan orada nöbete kaldığı zaman ben de onun sohbetinden istifade etmek için yatılı kalırdım."

Cûdî Bey Trabzon'un ve bütün Kafkasların dinî hayatında önemli bir adamdı. *Esmâü'l-Hüsna* diye manzûm bir metni var. *el-Haytu'l-ebayaz* diye Ramazan vaazları var. Başka dinî risaleleri var. Bir-iki hatıratta bizim dinî bilgilerimizin sağlamlığı Hocaefendi'nin bu kitaplarına dayanır diye ibareler vardır. Hatta Cûdî Bey İlkokulu'nu da o basılan kitaplarının geliriyle yaptırmış olduğunu yine o hatıralar vasıtasıyla okudum. Biz ne yapıyoruz 70-80-90'lara kadar ayakta olan binayı bir yere yol açacağız diye yıkıyoruz. El-insâf birader! Kendi tarihine bu kadar düşman olmak nedir! Benim üzüntüm hemşerilerimiz ona sahip çıkamadı. Gerçi yazanlar çizenler filan oldu. Şimdi belediye bakın bu projeyi yapıyor Allah razı olsun. İki katlı taş mektepte onun eski adı. Pek çok insan da oradan mezundur. Cûdî Bey'in lügati de var. Bizim İlyas Karşlı onun yeni yazıyla yazılmış hâline bir tanıtım yazmıştı. Çok mühim bir lügat ama yapanlar Arapça bilmedikleri için Osmanlıca'yı da yeterince bilmediklerinden yazık oldu, lügatı katlettiler. Trabzon'da müftülük yapmış bir adam. Bunu Trabzonluların kaçta kaç bilir bugün. Akif'i öğretemediğimiz yerde Cûdî Bey'e sıra gelir mi

diye sorabilirsiniz ama bana göre Akif'i de öğreteceğiz, Cûdî Bey'i de öğreteceğiz. Divânı kayıp. Sadece Mahir Bey'in kendi defterine yazdığı metinlerden elde edebildiğimiz bilgiler var. Vaktiyle bir hocaefendiye neşretsinler diye verilmiş gitti. Ahfâdî hâlâ berhayat. Onların da ellerinde yok. Osman Nuri Gürsoy Trabzon'da mı İstanbul'da mı Ankara'da mı bilmiyorum. Diyanet'teki eski müfettişlerden. Onun ahfâdındandır. Kaç sefer söyledim ağabey şunu bir bul ara tara filan bir doktora tezi yaptırayım, yaptıramadım.

Böyle birçok Trabzonlu değerimiz var; dinî olanlar da var lâdinî olanlar da var. Halil Nihat Boztepe lâdinî bir değerdir. Adam bir *Ağaç Kasidesi* yazmış Türk dilinin başına gelen her şeyi de orada manzûm özetlemiş. Bugün kimsenin Halil Nihat Boztepe'den haberi yok. Milletvekilliği de yapmış. CHP'den yapmış. Ama o zaman başka yerden yapma imkânı olmadığı için yapmış. Ancak İnönü'yü tenkit ettiği için İnönü cenazesine bile gelmemiş. Yani İnönü'yle yakınlığı da tanışıklığı da var. *Hamsinâme* müellifi Hamamizade İhsan Efendi var. *Hamsinâme* diye Trabzon'la özdeşleşen bir kitap yazmış adam. Onlardan da haberimiz yok. Yani dinî değerlerimizi bilmediğimiz gibi lâdinî olanları da bilmiyoruz. Trabzon'da basılmış olan bu kitapların çoğunun üzerine Kitabî Ahmet Hamdi Efendi yazar. Kim bu amca? Hakkında bir küçük kitap var o kadar. Mesela Cûdî Efendi'nin kitaplarını da o basmış.

Trabzon vaktiyle Karadeniz'deki bir ilim-kültür merkezi. Ve etkisi ta Kafkaslara kadar gidiyor. Hatta Cûdî Bey'in Azerbaycan'ın hangi kentiydi orası hatırımda değil, orada *el-Esmâü'l-Hüsna*'sını buldum. Yani oraya gitmiş orada okullarda okutulmuş bu. Trabzon neresi Azerbaycan neresi. Şimdi böyle bir kültür merkezi, din merkezi, ilim merkezinde çevreleri bilmiyoruz. Osman Turan benim kendisine yetiştiğim, İstanbul'da tanıdığım, kitaplarını da satır satır okuduğum büyük bir Hocaefendi. Selçuklu tarihinin üstâdı bir adam. Derdi ki: "Mevlidin okunması ve milletin peygamber sevgisine bağlılığı bizim dinî hayatımızı kurtarmıştır. Dinî hayatımız Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren bir tırpan yedi mi, yedi. Ne kurtardı? Onun tabiriyle millet anasına babasına dindar olan-olmayan zengin-fakir herkes mevlid okuyor, okutuyor. Bunun kapısını açtılar, açıldı. Çünkü vali de, inanmasa bile, anasına mevlid okutacak. Anasına babasına mevlid okunmadı, okutmadı demesinler diye. 1945'ten 50'lere, hatta 60'lara kadar bir mevlid furyası vardır. Bunun altındaki sebep milletin Efendimiz Aleyhisselam'a bağlılığı. Osman Turan yazdığı kitapların dışında bunu sohbetlerinde de anlatırdı. Ben Yahya Efendi Dergâhı'ndaki, Yahya Efendi de Trabzonlu bir şeyti, bir sohbetinde dinledim. Bugün Osman Turan hakkında ne biliyor gençliğimiz, farkında bile değil. Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde bir amfiye adını vermişler o kadar. Yani böyle bizim pek çok değerimiz var. O pek çok değer de Trabzon'un bu münbit toprağında yetişmiş ama isimlerini maalesef bilmiyoruz.

Değerli hocam biraz da imam-hatip lisesi yıllarına dönmek istesek yahut da ilâhiyat fakültesi yıllarına, özelde Trabzonlu genelde diğer bölgelerden olan hocaefendilerden sizi etkileyen isimler kimlerdir? Onların hatıratına dair söylemek istedikleriniz olur mu?

Şurada birkaç isim yazdım 8-10 tane. Hatırıma gelmeyenler de vardır. İmam-hatip okulunda önce Bekir Topaloğlu, Hayrettin Bey, Tayyar Altıkulaç ve arkadaşları diyeceğimiz birkaç hocayla karıştık. Üçüncü sınıftaydık. Benim üzerimde en çok etkili olan isimlerden birisi rahmetli Bekir Topaloğlu Hocamızdı. Ciddi bir insandı ama aynı zamanda yumuşaktı da. Mesela Tayyar Bey de ciddidir ama çok serttir. Hayrettin Bey de orta sertliktedir ama yumuşaktır. Bekir Bey'e o sebeple

yarımca evliya derlerdi arkadaşları. O yumuşaklığı hoşgörüsü, tahammülüne binaen. Bir de kardeşi Ahmet Bey'in etkisi vardır. Bize derse gelmedi imam-hatipte ama kardeşi Ahmet Topaloğlu Edebiyat Fakültesi'nde edebiyat hocası olarak geldi. Bizden sonraki sınıflardan iki sınıf okuttu iki devre galiba. Onlara Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin okumaları gerektiği kitapları o yıllarda okuttu. Yani imam-hatip talebesinin ufkunu genişletti. Hâlâ o arkadaşlar hocaya medyun-i şükrandır. Ben de gıyaben medyun-i şükranım. Ayrıca da Edebiyat Fakültesi'ne gittiğim zaman Timurtaş Hoca'nın asistanıydı. O vesileyle de temasımız olmuştur. Benim üzerimde de etkisi vardı. Buradaki bu ansiklopedilerin 40-41 cildinin tamamının imlasını yapmıştır. Şimdi bu ne demek, bu bir disiplin demek. İşte iki tane Trabzonlu, iki kardeş, ikisi de yatılı imam-hatipten mezun. Birisi Trabzon İmam-Hatip Okulu'ndan diğeri İstanbul İmam-Hatip Okulu'ndan mezun. Ama biz bu isimleri tanımıyoruz, bilmiyoruz. Trabzon İmam-Hatip Okulu'nda Haydar Hoca hocalık yaptı. Talebelerinden Salih Bayraktar vardı. O da orada hocalık yaptı. Salih Bayraktar'ı da kimse tanımıyor. O da Vakfikebir'de bizim köyün üstündeki bir köydendir. Çocukluğumuzda da bize gelip giden bir hocaydı. Ciddi bir adamdır ama Haydar Hoca kadar sert değildir. Haydar Hoca "Böyle olmaz" derken, Salih Hoca "Bak evladım şöyle dersin daha güzel olur" derdi. Ben şimdi bir yerde Kur'an-ı Kerim okurken Haydar Hoca gibiler de dinleyecek Salih Hoca gibiler de diye adam gibi okuyayım diye düşünürüm hep. Yani gereksiz name yapmayayım, hava atmayayım, kendimi göstermeyeyim diye düşünürüm. Yine İstanbul'da Haydar Hoca'nın talebelerinden Hafız Necati Öztürk Abi vardı. Çok güzel Kur'an-ı Kerim okurdu. Böyle fem-i muhsindir. Burada esnaflık yaptı öyle öldü gitti.

Değerli hocam, son olarak kayıt altına alınmasını istediğiniz hususlar nelerdir?

Trabzonlu olduğumu bildiğim Saadettin Kaynak'ın yakın arkadaşlarından, hatta notlarının yahut hatıra defterinin onda olduğunu bildiğim Haydar Hoca'nın talebelerinden Hafız Ahmet abi vardı. Aksiseda Matbaası diye İstanbul Cağaloğlu'nda bir matbaası vardı. Hafız Necat abinin Reşat adında bir kardeşi vardı. O da erken vefat etti. Radyoda kaşeli sanatçıydı. Klasik eserleri çok güzel okurdu. Böyle pek çok dinî hüviyeti olan ve olmayan isim vardır. Ben Necati abi ile Ahmet abi hakkında birer çalışmanın olmasını isterim çünkü bunlar Trabzon'un yüzünü ağartan hocalardı. Sizlere de bu konuşma için teşekkür ederim.

Hocam katkılarınızdan dolayı biz de çok teşekkür ediyoruz.

